

DIYANET İŐLERİ BAŐKANLIĐI
YAYINLARI

DIYANET DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERĐİ

NİSAN-MAYIS-HAZİRAN 1985

CİLT : XXI - SAYI : 2

İSLÂM TARİH YAZICILIĞININ DOĞUŞUNDA İBN ŞİHAB-EZ-ZÜHRÎ'nin YERİ VE ÖNEMİ

İslâm târih yazıcılığı siyer ve meğâzî telifi ile başlamıştır. Bu alanda ilk eser verenlerden birisi İbn Şihâb ez-Zühri'dir. İbn Şihâb'ın siyer ve meğâzî ile meşgul olmasına, hadisçiliği ve hadis tedvin faaliyetinin ön saflarında yer almış bir müellif olması sebep olmuştur diyebiliriz. O hadisleri toplarken siyer materyalini de toplamış ve elde ettiği malzemeyi yazıya geçirmede gecikmemiştir. Hz. Peygamber'in (a.s.) hayatını yazan ilk müellifler arasında "sîre" tabirini ilk kullananın o olduğunu söyleyebiliriz. Kendisinden önceki meğâzî yazarlarının aksine, o sîrenin sınırlarını genişletmiştir. Olayları kaydederken sıraya takip etmiş ve önemli olaylar için tarih tesbit etmiştir.

Mustafa Zeki TERZİ

Ondokuzmayıs Ü. İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi

Giriş :

İslâm tarih yazıcılığı "siyer ve meğâzî" tedvinini ile başlamıştır. Siyer ve meğâzîyi ilk derleyenlerin, bir başka ifadeyle bu alanda eser veren ilk müelliflerin "hadis" materyalinden yararlandıklarını görmekteyiz. Çünkü siyeri tedvin edenlerin kullandıkları malzeme önemli ölçüde hadislerde yer almaktadır⁽¹⁾. Bu bakımdan "ilk siyerciler" aynı zamanda "ilk hadisçiler" olarak da bilinir ve tanınırlar. Urve b. ez-Zübeyr (öl. 94/712-3), Asım b. Ömer b. Katâde (öl. 120/737-8), Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed (öl. 135/752-3) ve

müellifimiz İbn Şihâb ez-Zühri (öl. 124/741-2) bu alanda ünlü isimlerdendir.

Daha çok hadisçi olarak tanıdığımız, fakat bu genel ilgi alanının tabii bir sonucu olarak siyer ve meğâzî ile de ilgilenerek, bu alanda ilk eser verenler arasında yer alan İbn Şihâb ez-Zühri, gerek yazılı sahifelerdeki, gerekse hafızalardaki müteferrik malzemeyi bir araya toplama faaliyetinin hadis ve özellikle siyer

(1) Daha geniş bilgi için bkz. Terzi, Mustafa Zeki, İslâm Tarih Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişmesi (Basılmamış Öğr. Üy. Tezi), Samsun, 1981, s. 5-13

ve mağâzî alanındaki meşhur öncülerinden biri olarak dikkatimizi çekmektedir. Biz bu makalemizde ünlü siyercimizin İslâm tarih yazıcılığına yaptığı hizmetin önemini belirtmeye çalışacağız.

Hayatı :

Asıl adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihâb el-Kuraşî ez-Zühri olup künyesi Ebû Bekr'dir. Mekke'de (50/670) yılında doğmuştur⁽²⁾.

Baba tarafından dedesi Abdullah b. Şihâb Bedr Gazvesi'ne (2/624) müşriklerin safında katılmış, aynı saflarda Uhud Savaşı'na (3/725) da katılmış ve Rasûlullâh'ı yüzünden yaralamıştı⁽³⁾. Babası Müslim b. Ubeydullah, Emeviler'e karşı halifelik iddiası ile ayaklanan İbn Zübeyr (öl. 73/692)'in yanında yer almıştı. İbn Şihâb Emeviler ile ilgi kurmuştur. Bunlar arasında Abdülmelik b. Mervan (hl. 65-76/685-705), Velid b. Abdülmelik (hl. 86-96/705-715), Süleymân b. Abdülmelik (hl. 96-99/715-717), Ömer b. Abdülaziz (hl. 99-101/717-720) ve Hişâm b. Abdülmelik (hl. 105-125/724-743) gibi Emevî halifelerini görmek mümkündür⁽⁴⁾.

Büyük kardeşlerinin oğlu Muhammed b. Abdullah'ın verdiği bir haberden öğrendiğimize göre, İbn Şihâb Kur'an-ı Kerim'i seksen gecede ezberlemiştir. Hıfzını tamamladıktan sonra kavminin nesebini (ilmü'l-ensâb) öğrenmek için Abdullah b. Sa'lebe'den (öl. 87/706) ders almaya başlamıştır⁽⁵⁾. Ez-Zühri'nin bu zattan neseb ilmini yeterli dercede öğrendikten sonra hadis ve fıkıh tahsili için Saïd b. el-Müseyyib (öl. 94/712), Urve b. ez-Zübeyr (94/712), Ubeydullah b. Abdullah (öl. 98/716) ve Ebû Bekr b. Abdurahman b. el-Hâris (öl. 94/712) gibi alimleri ziyaret ettiğini ve

bu zatlardan bir geyle öğrenmek için kapılarında bir hizmetçi gibi beklediğini görürüz⁽⁶⁾. İbn Şihâb bu şahıslardaki bilgi zenginliğini, "Dört kişi vardır ki, onların ilim yönünden bir deniz olduklarını gördüm" sözleriyle ifade etmektedir⁽⁷⁾.

İbn Şihâb'ın bu öğrenim çağında, Hz. Âişe'nin (öl. 58/678) yanında yetişen ve ondan çok sayıda hadis öğrenmiş olan Amra bt. Abdurahman'dan (öl. 64/683) da ders aldığını görmekteyiz. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (öl. 107/725) onu bu hususta uyarmış ve bir gün kendisine : "Delikenli, görüyorum ki sen ilim öğrenme hususunda büyük bir hırsla sahipsin. Onu elde etmen için sana bir yol göstereyim mi? Amra'ya git, çünkü O, Âişe'nin yanında yetişti" demiştir. İbn Şihâb, Kâsım'ın bu uyarısı üzerine Amra'nın derslerine devam etmeye başlamış ve bu konuda şunları söylemiştir : "Amra'ya gittim, O'nu suyu tükenmeyen bir deniz buldum"⁽⁸⁾.

Siyercimizin kendilerinden rivayette bulunduğu öbür hocaların birkaçı şunlardır : Abdullâh b. Ömer (öl. 77/696), Rabîa b. Abbâd (öl. 136/

(2) İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askallânî (öl. 852/1448), Tehzîbü't - Tehzîb, Haydarabad-Dekkan, 1325, IX, 450

(3) İbn Hişâm, Abdülmelik el-Himyerî (öl. 213/828), es-Siretün-Nebeviyye, Mısır, 1936, III, 85

(4) Ahmed Emin, Duhâ'l-İslâm, Beyburt, 1932, 1936, III, 325

(5) ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed (öl. 748/1347), Tezkiratü'l-Hüffâz, Haydarabad-Dekkân, 1956, I, 110

(6) Ebû Nüaym, Ahmed b. Abdullâh el-İsbahânî (öl. 430/1058), Hülyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ, Mısır, Tarihsiz, III, 362; ez-Zehebî, I, 109

(7) Ez-Zehebî, I, 63

(8) ez-Zehebî, I, 112

753), Enes b. Mâlik (öl. 93/711), Sehl b. Sa'd (öl. 91/710), Hârice b. Zeyl b. Sâbit (öl. 99/717), Yahyâ b. Said b. el-Âs (öl. 143/760) ve Ali b. Hüseyin b. Ali (öl. 94/712). Ondan ri-yayet eden talebelerinden birkaçı ise şunlardır : Atâ b. Ebî Rebâh (öl. 114/732), Ömer b. Abdülazîz (öl. 101/720), el-Evzaî (öl. 157/774), İbn Cüreyc (öl. 150/767), Mûsâ b. Ukse (öl. 141/758), Hişâm b. Urve (öl. 146/763) ve Ma'mer b. Râşid (öl. 153/770) (9).

Zikredeceğimiz şu olaylar İbn Şihâb'ın öğrenmede, hadis ve haber tahsil etmede yazıya (kitâbet) verdiği önemi belirtmesi bakımından dikkat çekicidir : Ebû'z-Zinâd (öl. 132/749) anlatıyor: "ez-Zühri ile birlikte alimleri ziyaret ediyor, onlardan ilim elde etmeye çalışıyorduk. O'nun yanında yazmak için kâğıt-kalem vardı ve o bunlara öğrendiklerini yazıyordu." (10) Ma'mer'in Salih b. Key-sân'dan rivayetüne göre Salih şunları söylemektedir : "ez-Zühri ile birlikte ilim talep ediyorduk. Bana, "Gel Rasûlullâh'ın sünnetlerini yazalım" dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh'tan gelenleri yazmaya başladık. Sonra da, "Gel sahâbeden gelenleri yazalım, onlar da sünnettendir" dedi. Ben "Hayır, onlar sünnetten değildir" dedim. O yazdı, ben yazmadım. Neticede o kazandı, ben ise kaybettim." (11) Yine Ebû'z-Zinâd'dan nakledilen bir başka rivayet şöyle : "Biz helâl ve haram olan şeyleri yazıyorduk. İbn Şihâb ise öğrendiği her şeyi yazıyordu. Aranan ve kendisine ihtiyaç duyulan biri duruma geldiği zaman, O'nun insanların en bilgini olduğunu anladım (12). Ebû'z-Zinâd'dan gelen bir başka haberde ise bu anlamda şu ifadeler yer almaktadır : "ez-Zühri ile birlikte ulemâyı dolaşırdık. O yanında bazı levha ve sahifeler (kâğıt ve

benzeri yazı malzemesi) bulundurur, duyduğu ve öğrendiği her şeyi bunlara yazardı" (13).

Halife Ömer b. Abdülaziz bir mecliste arkadaşlarına, "Geçmiş sünneti ez-Zühri'den daha iyi bilen birisi kalmadı" demiştir (14). Aynı halifenin hadislerin tedvininde büyük bir gayreti olduğunu, bu hususta valilerine gönderdiği mektuplar yanında bazı alimlere ve bu arada ez-Zühri'ye de aynı mahiyette bir mektup gönderdiğini biliyoruz (15).

Çağdaşı olup O'nu gören ve O'nun ile sohbet eden hadis bilginlerinin, siyercimiz hakkındaki sözlerinden birkaçını buraya almayı uygun gördük. Bu bilginlerden Mekhûl (öl. 112/730), "Yeryüzünde sünneti ez-Zühri'den daha iyi bilen birisi kalmadı" demektedir (16). Halife Ömer b. Abdülaziz, "Size İbn Şihâb'ı tavsiye ederim. Zira ondan daha alim biri ile karşılaşmamışsınızdır" (17), demiştir. Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814), "İnsanlar arasında ez-Zühri'den daha alim birini görmedim" (18), demiştir. Leys b. Sa'd (öl. 175/791) şunları söyler : "Bütün ilimleri şahsında toplayan (cemedem) ez-Zühri gibi bir alim görmedim. Terğîb'den rivayet etse, işte yalnız bu sahanın adamı dersin. Arabtan ve en-

(9) İbn Hacer, IX, 445 vd.

(10) ez-Zehebî, I, 113

(11) İbn Hacer, IX, 448

(12) İbn Hacer, a. y.

(13) ez-Zehebî I, 109

(14) İbn Hacer, IX, 449

(15) el-Buhari, İsmail b. İbrahim, (öl. 256/870), Sahih, Matbaa-i Amira baskısından ofset, İstanbul, 1979, 3 : 34 (I, 33), nr.1

(16) İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman et-Temimî (öl. 327/938), el-cerh ve't-Ta'dîl, Beyrut, 1952, 1953, VIII (IV/I), 73

(17) İbn Ebî Hâtim, VIII (IV/1), 72

(18) İbn Ebî Hâtim, VIII (IV/1), 74

sâbtan söz etse, yalnız bu sahada mütehasıs olduğunu söylersin. Kur'ân'dan ve sünnetten bahsetse yine aynı seyleri söylersin" (19).

ez-Zühri'nin Hadis Fıkıh ve Siyer sahasında çağının şöhrete ulaşmış ünlü bir bilgini olduğunu Şuayb b. Ebî Hamza'nın şu rivayetinden de öğrenmekteyiz: Mekhûl'e, karşılaştığın en bilgin zat kimdir denildiğinde, "İbn Şihâb'tır" cavabını vermiştir (20).

Siyercimiz İbn Şihâb 124/741 yılının Ramazan ayında vefat etmiştir (21).

Eseri :

"Kitâbu Sireti Rasûlillâh": İbn Şihâb ez-Zühri'nin Hz. Peygamber (a.s.)'in siretine dair eser yazdığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Siyercimizin bu eseri müstakil bir kitap halinde bize kadar ulaşmamıştır. Ancak kendisinden sonra gelen siyer ve meğâzî müelliflerinin eserlerinde, İbn Şihâb'dan gelen nakillere bol miktarda rastlıyoruz. Ondan gelen rivayetler, Sire'nin bir bölümü diyebileceğimiz Meğâzî'ye münhasır olmayıp daha geniş bir alanı içerisine almaktadır. Sire tabirini ilk kullananın O olduğunu söyleyebiliriz (22). O'nun ilk sire tedvinine getirdiği yenilik, meğâzinin dışına taşarak onu sırf gazvelere hasretmeyip, Hz. Peygamber (a.s.)'in hayat ve faaliyetinin diğer bölümlerini de içine alacak bir genişliğe ulaştırmak olmuştur, diyebiliriz. Hatta bu genişlik Hulefâ-i Râşidin dönemini de kapsamıştır.

O eseri Sire'yi yazmaya Hz. Peygamber (a.s.)'in İslâm'dan (vahyin nüzûlünden) önceki hayatı ile ilgili bilgileri toplamakla başlamıştır. Bunu müteakip Hz. Peygamber'in hayatının Mekke devri, Medîne'ye hic-

reti, Medîne'deki gazveleri, Mekke'nin fethi ve diğer olayları ihtiva eden bilgiler gelir. Siyercimiz bu bilgileri veririrken sırayı gözetir ve önemli olaylar için tarih tesbit eder. ez-Zühri çağının diğer müellifleri gibi şiiri sever. Ancak onu Sire'sinde az sayıda kullanmıştır. Şunu belirtmek gerekirken, O'nun kitabında şiire yer vermesi "eyyâmü'l-arab" taki şiir üslûbundan çok uzaktadır (23).

İbn Şihâb ez-Zühri'nin kendisinden sonra gelen müellifler için önemli ölçüde kaynak görevi yaptığını yukarıda belirtmiştik. Şimdi ise, O'ndan yararlanan ve geniş ölçüde iktibaslar yapan beş değerli kaynak, İbn İshâk (öl. 151/768), el-Vâkıdî (öl. 207/823), İbn Sa'd (öl. 230/845), el-Belâzûrî (öl. 279/892) ve et-Taberî (öl. 310/923)'nin eserlerinden (24) çıkardığımız, O'nun "Kitâbu Sireti Rasûlillâh" adlı eserinin ihtiva ettiği konuları dört esas bölüme ayırarak şu başlıklar altında vermek istiyoruz.

(18) İbn Hacer, IX, 449; ez-Zehebî, I, 109

(20) ez-Zehebî, I, 110

(21) İbn Hacer, IX, 450; ez-Zehebî, I, 113; Ahmed Emin, III, 327

(22) ed-Dûrî, Abdülaziz, Bahs fi Neş'eti İlmi't-Târih İnde'l-Arab, Beyrut, 1960, s. 23

(23) ed-Dûrî, s. 23

(24) İbn İshâk, İbn Hişâm'ın "es-Siretü'n-Nebeviyye"si içerisinde yer aldığı için burada İbn Hişâm'ın eserini kaynak olarak zikrettik; el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, Kitâbü'l-Meğâzî, th. Marsden Jones, c. 1-3 Kahire, 1965; İbn Sa'd, Muhammed, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, c. 1-8, Daru Sâdır, Beyrut, Tarihsiz; el-Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ, Fütûhu'l-Büldân, th. Rıdvân Muhammed Rıdvân, Mısır, 1932; et-Taberî, Muhammed b. Cerir, Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk s. 1-12, Daru'l-Kalem, Beyrut, Tarihsiz

BİRNCİ BÖLÜM : HZ. MUHAMMED (A.S.)'İN PEYGANBERLİKTEN ÖNCEKİ HAYATI

1. Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın ölümü⁽²⁵⁾.
2. Hz. Muhammed'in doğumu⁽²⁶⁾.
2. Hz. Peygamberin annesi Âmine'nin ölümü⁽²⁷⁾.
4. Amcası Ebû Talib'in Hz. Muhammed'i himâyesine alması ve O'nunla Şam'a ilk yolculuğu⁽²⁸⁾.
5. Hz. Muhammed'in Hılfu'l-Fudûl'da bulunuşu⁽²⁹⁾.
6. Kendisine Peygamberlik gelmeden önce Hz. Muhammed'in Peygamber olacağına dair işaretler⁽³⁰⁾.
7. Hz. Muhammed'in, gençlik yıllarında iken Hatice'nin mallarını ticaret için Şam'a götürmesi⁽³¹⁾.

İKİNCİ BÖLÜM : HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİNİN MEKKE DEVRİ

1. Vahyin başlaması ve ilk nazil olan ayetler⁽³²⁾
2. Vahyin bir müddet kesilmesi (fetret'ü-l vahy) ⁽³³⁾
3. Rasûlullah'a ilk inananlar (ilk müslümanlar) ⁽³⁴⁾
4. Kureys'in ileri gelen bazı kişilerinin geceleyin gizlice Hz. Peygamber'in Kur'ân okuyuşunu dinlemeleri⁽³⁵⁾
5. Habesistan'a hicret ve Kureys'in, Habesistan'a göç eden müslümanların Mekke'ye geri gönderil-

mesi için Necası'ye elçi göndermesi⁽³⁶⁾.

6. Necası'nın Habesistan Krallığı⁽³⁷⁾

7. Habesistan'a göç eden müslümanların bir ara geri dönmelerinin sebebi⁽³⁸⁾.

8. Hz. Peygamber'in, hac için Mekke'ye gelen kabilelere İslâm'ı anlatması; Kinde Kabilesi'ne İslâm'ı anlatması ve red ile karşılaşması⁽³⁹⁾

9. Hz. Peygamber ve Hâşimoğulları'nın Şi'bi Ebî Talib'te muhasaraları⁽⁴⁰⁾.

10. Birinci Akabe bey'ati⁽⁴¹⁾.

11. İkinci Akabe bey'ati ve Abbâs b. Ubade el-Ensârî'nin Medinelî Müslümanlara söyledikleri⁽⁴²⁾.

12. Rasûlullah'ın ashabına Medine'ye hicret izni vermesi⁽⁴³⁾.

13. Rasûlullah'ın Hz. Ebû Bekir'le birlikte Medine'ye hicreti ve bu hicretin tarihi⁽⁴⁴⁾.

(25) İbn Sa'd, I, 99

(26) İbn Sa'd, I, 101

(27) İbn Sa'd, I, 116

(28) İbn Sa'd, I, 122 vd.

(29) İbn Sa'd, I, 129

(30) İbn Sa'd, I, 161

(31) et-Taberî, II, 197

(32) İbn Sa'd, I, 194, 196; et-Taberî II, 205

(33) et-Taberî, II, 209-210

(34) et-Taberî, II, 197

(35) İbn Hişâm, I, 337

(36) İbn Hişâm, I, 357-362; İbn Sa'd, I, 203-204

(37) İbn Hişâm, I, 363-364

(38) İbn Sa'd, I, 206

(39) İbn Hişâm, II, 65-66; İbn Sa'd, I, 216; et-Taberî, II, 232

(40) İbn Sa'd, I, 208-209

(41) İbn Hişâm, II, 76

(42) İbn Hişâm, II, 88

(43) İbn Sa'd, I, 225-226

(44) İbn Sa'd, I, 227-228

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : MEDİNE DEVRİ

1. Hz. Peygamber ve ashabının Medine'ye hicretinden sonra orada hastalanmaları; Medine hummasına tutulmaları⁽⁴⁵⁾.
2. Medine Mescidi'nin yapılması⁽⁴⁶⁾.
3. Muhacirlerle Ensar arasında kardeşlik kurulması (muâhât)⁽⁴⁷⁾.
4. Nahle seriyesi⁽⁴⁸⁾.
5. Bedir gazvesi⁽⁴⁹⁾.
6. Ramazan orucu, Fıtır sadakası, Bayram namazları ve Kurban'ın farz oluşları⁽⁵⁰⁾.
7. Benû Kaynuka gazvesi⁽⁵¹⁾.
8. Sevik gazvesi⁽⁵²⁾.
9. Şair Ka'b b. el-Eşref'in öldürülmesi⁽⁵³⁾.
10. Benû Süleym gazvesi⁽⁵⁴⁾.
11. Uhud gazvesi, Kureys'in Uhud için hazırlıkları ve Ebû Süfyân'ın müşrik ordusunu kurması⁽⁵⁵⁾.
12. Recî' gazvesi⁽⁵⁶⁾.
13. Mersed b. Ebî Mersed seriyesi⁽⁵⁷⁾.
14. Benû Nadîr gazvesi⁽⁵⁸⁾.
15. Ka'b b. Umeyr el-Gifârî seriyesi⁽⁵⁹⁾.
16. Benû Mustalık gazvesi ve İfk olayı⁽⁶⁰⁾.
17. Hendek gazvesi⁽⁶¹⁾.
18. Benû Kurayza gazvesi⁽⁶²⁾.
19. Benû Lihyân gazvesi⁽⁶³⁾.
20. Hz. Peygamber'in ashabı ile birlikte Ka'be'yi ziyaret (Umre) için

Mekke'ye gidişi; Hudeybiye ve sulh⁽⁶⁴⁾.

21. Umretü'l-Kazâ⁽⁶⁵⁾.

22. Rasûlullah'ın Mescide minber yaptırması ve hutbelerini burada okuması⁽⁶⁶⁾.

23. Rasûlullah'ın yabancı devlet başkanlarına ve arap emirlerine İslâm'a davet mektupları göndermesi⁽⁶⁷⁾.

24. Bizans İmparatoru Heraklius'un Ebû Süfyân'dan Hz. Peygamber hakkında bilgi alması⁽⁶⁸⁾.

(45) İbn Hişâm, II, 239

(46) İbn Sa'd, I, 239-240

(47) İbn Sa'd, I, 238-

(48) el-Vâkıdî, I, 15-16, 18

(49) İbn Hişâm, II, 257, 280; el-Vâkıdî, I, 34-35, 59-60, 63, 70, 91-93, 103, 111-116, 119-121, 145-146, 152-153

(50) İbn Sa'd, I, 248

(51) el-Vâkıdî, I, 177-178, 180

(52) el-Vâkıdî, I, 181-182

(53) el-Vâkıdî, I, 184-193

(54) el-Vâkıdî, I, 196-197

(55) el-Vâkıdî, I, 209-214, 236, 250, 286, 289, 310-319; İbn Sa'd, II, 44, et-Taberî, III, 9-10

(56) el-Vâkıdî, I, 358-359

(57) İbn Sa'd, II, 55-56

(58) el-Vâkıdî, I, 278-380; el-Belâzûrî, s. 31-33

(59) İbn Sa'd, II, 127-128

(60) İbn Hişâm, III, 309, el-Vâkıdî, I, 410, 413, II, 435; et-Teberî, III, 67

(61) İbn Hişâm, III, 225; el-Vâkıdî, II, 441, 486-487, 491; İbn Sa'd, II, 83

(62) İbn Hişâm, III, 253; el-Vâkıdî, II, 505, 507-509; el-Belâzûrî s. 35-26

(63) el-Vâkıdî, II, 535-537

(64) İbn Hişâm, III, 322-323, 325-328, 331, 334, 336, 341; el-Vâkıdî, II, 576, 586-587, 621, 631-633; et-Taberî, III, 71

(65) el-Vâkıdî, II, 731

(66) İbn Sa'd, I, 251

(67) İbn Sa'd, I, 258-279, 282-288

(68) et-Taberî, III, 85-86

25. Rasûlullah'ın İran Kisra'sına gönderdiği mektup (69).

26. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim(70).

27. İbn Ebi'l-Avcâ' seriyyesi(71).

28. Ka'b b. Umeyr seriyyesi(72).

29. Hayber gazvesi(73).

30. Hayber ganimetlerinin taksimi(74).

31. Müte gazvesi(75).

32. Mekke'nin fethi(76).

33. Huneyn gazvesi(77)

34. Hz. Peygamber'e İslâm'ı kabul için gelen heyetler (vüfûd)(78).

35. Hz. Peygamber'in çeşitli kabilelere zekât toplayıcıları göndermesi (79).

36. Hz. Peygamber'in Hâlid b. Velîd'i Dûmetü'l-Cendel'e gönrrmesi (80).

37. Rasûlullah'ın Necranlılarla yaptığı sulh(81).

38. Tebuk gazvesi ve bu gazveye katılmayan müsülmanları(82).

39. Vedâ haccı(83).

40. Hz. Peygamber'in zevceleri (84).

41. Hz. Peygamber'in hastalığı ile ilgili şikâyetlerinin başlaması(85).

42. Hz. Peygamber'in Bakî mezarlığını ziyareti, hanımlarının evlerinde kalması; zevcesi Ayşe'nin yanında kalışı(86).

43. Hz. Peygamber'in, hastalığı esnasında, Ensâra tavsiyeleri(87).

44. Rasûlullah'ın, son zamanlarında minbere çıkıp Uhud'da şehit düşenler için dua ve istiğfarda bulunması ve "Allah kullarından bir kulu dünya ile ahiretin her ikisinden birini seçmede serbest bıraktı da, o kul ahireti seçti" demesi üzerine, Hz. Ebû Bekir'in bu sözlerden Rasûlullah'ın vefatının yaklaştığını anlayarak ağlaması(88).

45. Hz. Peygamber'in hastalığı esnasında Üsâme b. Zeyd'e işaretle (konuşmadan) dua etmesi ve Üsâme ordusunun techiz edilip, gönderilmesini istemesi(89)

46. Hz. Peygamber'in hastalığının ağırlaştığı günlerde, Abbâs b. Abdülmuttalib'in, Rasûlullah'tan sonra kimin başa geçeceğini O'na sormaları

(69) et-Taberî, III, 90

(70) İbn Sa'd, I, 135

(71) el-Vakîdî, II, 741

(72) el-Vâkıdî, II, 752-753

(73) İbn Hişâm, III, 355, 371; et-Taberî, III, 96-97

(74) İbn Hişâm, III, 367; el-Belâzûrî, s. 36, 39, 41, 43

(75) İbn Hişâm, IV, 25

(76) İbn Hişâm, IV, 32, 76, 80; el-Vâkıdî, 795-796, 864-865; et-Taberî, III, 114, 115, 122

(77) İbn Hişâm, IV, 84; el-Vâkıdî, III, 890-891, 898-899, 901-902, 922, 945-946;

(78) İbn Sa'd, I, 293-294, 328, 343-344, 348

(79) el-Vâkıdî, III, 973-976

(80) el-Belâzûrî, s. 74

(81) el-Belâzûrî, s. 75-76

(82) İbn Hişâm, IV, 175-181; et-Taberî, III, 142-143

(83) el-Vâkıdî, III, 1092, 1097, 1098, 1103-1104, 1106, 1110, 1115-1116, 1118, 1126

(84) et-Taberî, II, 179

(85) İbn Hişâm, IV, 292

(86) et-Taberî, III, 191

(87) İbn Hişâm, IV, 298-300

(88) et-Taberî, III, 192

(89) İbn Hişâm, IV, 301; İbn Sa'd, II, 248-249

hususunu Hz. Ali ile konuşmaları (90).

47. Hz. Peygamber'in hastalığı esnasında, bir ara iyileşip namaz için Mescid'e gelmesi(91).

48. Rasûlullah'ın vefat ettiği tarih ve yaşı(92).

49. Rasûlullah'ın gasli, yıkayanların isimleri, kefenlenmesi, cenaze namazı ve defni(93).

50. Rasûlullah'ın ahlâkı ve şemâili (94).

51. Rasûlullah'ın vefat etmesi üzerine, Hz. Ömer'in topluluğa hitaben söyledikleri(95).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM : HULEFÂ-İ RAŞİDİN (DÖRT HALİFE) DEVRİ

1. Hz. Peygamber'in vefatından sonra müslümanların halife seçimi için Sâide Oğulları çardağı (toplantı salonu)'nda bir araya gelmeleri (Sakife günü(96)).

2. Hz. Ebû Bekir'in halife seçildikten sonra Mescid'de ilk konuşması (97).

3. Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ve amcası Abbâs'ın Halife Hz. Ebû Bekir'e glerek Rasûlullah'ın mirasını istemeleri(98).

4. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde ortaya çıkan dinden dönme (ridde) olayları ve Ebû Bekir'in bunlarla mücadelesi(99).

5. Hz. Ömer'in Başkanlığa getirilmesi hususunda Hz. Ebû Bekir'in ashabla istişaresi(100).

6. Hz. Ebû Bekir'in vefatı(101)

7. Hz. Ömer'in Halifeliği zamanında el-Cezîre'de fethedilen yerler (102).

8. Nihâvend'in fethi(103).

9. Hz. Ömer'in D i v â n'ı kurması(104).

10. Hz. Ömer'in çeşitli zamanlarda halka hitaben konuşmaları(105)

11. Hz. Osman devrinde ortaya çıkan fitne(106).

12. Hz. Osman'ın şehit edilmesi (107).

13. Hz. Ali'ye bey'at edilmesi(108).

14. Hz. Ali'ye karşı çıkanlar(109).

15. Hz. Ali'nin Kays b. Mahreme'yi Mısır'a vali tayin etmesi(110).

Sonuç :

İslâm tarih yazıcılığının doğuşunda İbn Şihâb ez-Zühri'nin yeri ve

(90) İbn Hişâm, IV, 304; İbn Sa'd, II, 245; et-Taberî, III, 194

(91) et-Taberî, III, 196

(92) İbn Hişâm, IV, 303-304; İbn Sa'd, II, 308-309; et-Taberî, III, 206

(93) İbn Sa'd, II, 278-279, 284, 289, 304

(94) İbn Sa'd, I, 366-367, 385, 457, 495, 493

(95) İbn Hişâm, IV, 205-306; İbn Sa'd, II, 266; et-Taberî, III, 197, 8

(96) İbn Hişâm, IV, 310-311; et-Taberî, III, 199-201

(97) et-Taberî, III, 203

(98) İbn Sa'd, II, 314-315; et-Taberî, III, 202-203

(99) el-Belâzûrî, s. 104

(100) et-Taberî, IV, 54

(101) et-Taberî, IV, 49

(102) el-Belâzûrî, s. 179

(103) el-Belâzûrî, s. 322

(104) et-Taberî, V, 24

(105) et-Taberî, V, 25-28

(106) et-Taberî, V, 31

(107) et-Taberî, V, 146

(108) et-Taberî, V, 153

(109) et-Taberî, V, 168

(110) et-Taberî V, 229

önemi ile ilgili bu kısa araştırmamızdan çıkarabileceğimiz sonuçlar şunlardır :

İslâm tarih yazıcılığı siyer ve meğâzî telifi ile başlamıştır. Bu alanda ilk eser verenlerden birisi İbn Şihâb ez-Zühri'dir. İbn Şihâb'ın siyer ve meğâzî ile meşgul olmasına, hadisciliği ve hadis tedvin faaliyetinin ön saflarında yer almış bir müellif olması sebep olmuştur diyebiliriz. O hadisleri toplarken siyer materyalini de toplamış ve elde ettiği malzemeyi yazıya geçirmede gecikmemiştir. Hz. Peygamber'in (a.s) hayatını yazan ilk müellifler arasında "sire" tabirini ilk kullananın O oluğunu söyleyebiliriz. Kendisinden önceki meğâzî ya-

zarlarının aksine, O sirenin sınırlarını genişletmiştir. Olayları kaydederken sırayı takip etmiş ve önemli olaylar için tarih tesbit etmiştir. Siresini yazarken Hz. Peygamber'in yakınında bulunanların müşahedelerine önem vermiş, bu arada Hz. Âişe'nin rivayetlerini Amra bt. Abdurrahman yoluyla elde etmiştir. O'nun, zamanının meşhur bir alimi olduğunu, çağdaşları tesbit ve takdir etmişlerdir. Kendisinden sonraki siyer ve meğâzî yazarlarına bol malzeme hazırlamak suretiyle sağlam ve güvenilir bir kaynak olmak görevi yapmıştır. Eseri müstakil bir kitap halinde günümüze ulaşamamıştır.